

Dr. Miloš Žanko

ZATVARANJE JE ZNAK SLABOSTI, A NE SNAGE JEDNE KULTURE*

U Jugoslavenskoj armiji po Ustavu »komandovanje, vojna obuka i administracija vrše se na srpskohrvatskom jeziku«. Kod donošenja Ustava dato je javno obrazloženje tehničke (a ne političke) potrebe takvog rješenja i tada nije bilo nikakvih primjedaba. Ako ih danas ima i ako su ostvarive, vjerujem da će se i u toj oblasti i bez pritiska provesti promjene.

Kako stoje stvari s »potiskivanjem i dovođenjem hrvatskog književnog jezika u neravnopravan položaj lokalnog narječja«?

U prvom redu SR Hrvatska nije nikakvo lokalno područje, već druga po teritoriju i stanovništvu republika, suverena i slobodna sa svojim Saborom, izvršnim i upravnim organima, sa svojim privrednim, kulturnim, prosvjetnim i socijalnim ustanovama, sa svojim školstvom, novinstvom, javnim i političkim životom, radiom i televizijom. Kako u svim tim oblastima života stoji s čistoćom našega nacionalnog jezika – to ne bih mogao stručno ocijeniti, ali znam jedno: za stanje kakvo je u našoj republici ne može biti odgovoran nitko izvan naše republike, za stanje smo odgovorni mi, građani ove republike, njena samoupravna i predstavnička tijela, njeni savjeti i

* »Vjesnik«, god. XXVII., br. 7216., 22. ožujka 1967., str. 5. Nadnaslov je članku »O različitim putevima i metodama rješavanja nacionalnog pitanja i međunacionalnih odnosa«.

organi upravljanja, njeni funkcioneri, predstavnici u svim tim oblastima, u kojima sudjeluju i mnogi književnici, javni i kulturni radnici. Zakone i druge odlike iz oblasti školstva, nauke, kulture donosili su Prosvjetno-kulturno i Republičko vijeće Sabora u kojima sjede ili su sjedili i književnici, kulturni i naučni radnici (istina bilo bi potrebno, da ih bude u većem broju).

Autori Deklaracije nisu zadovoljni položajem hrvatskog književnog jezika u školstvu, novinstvu, na radiju, televiziji itd. u našoj republici. Zanima me da li je do takvog položaja došlo uslijed otpora afirmaciji hrvatskosrpskog jezika u našim školama ili zato što nitko nije nešto predlagao ni skretao pažnju na taj položaj ili zbog čega drugog?

Svi zakoni i odluke raspravljani su u Prosvjetno-kulturnom vijeću. Po Ustavu, to je naša republička stvar. Pregledao sam sve zapisnike Prosvjetno-kulturnog i Republičkog vijeća Sabora, ali nisam našao ni jedan jedini prijedlog ni zastupnika ni naučnih, kulturnih i prosvjetnih ustanova da se razmotri položaj, ugroženost ili druga problematika vezana uz položaj našeg jezika u školstvu, novinstvu, radiju, televiziji ili javnom životu. Isto tako nikada nitko nije tražio od delegacije Sabora u Vijeću naroda Savezne skupštine da pokrene ta ista pitanja na nivou federacije. Da je takvih prijedloga bilo, siguran sam, da bi se u Saboru razmatralo i to pitanje. Koga onda treba kriviti, prekoravati i kome postavljati zahtjeve za dosljednu primjenu hrvatskog književnog jezika u Hrvatskoj i SFRJ?

Koga okrivljivati i prekoravati

Za ocjenu ispravnosti metoda borbe i akcije za punu i istinsku ravnopravnost naroda i njihova jezika potrebno je imati u vidu da živimo u uvjetima slobodne socijalističke demokratske federativne Jugoslavije u kojoj je rukovodeća usmjeravajuća idejno-politička

snaga Savez komunista kao avangardni odred radničke klase, životno zainteresirana za dosljedno ostvarenje nezavisnosti, slobode, ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije, za koje ideale je odgojila i žrtvovala desetke i desetke tisuća svojih članova. Za ocjenu ispravnosti i izbora političkih metoda borbe i akcija za ravnopravnost naroda i jezika treba imati u vidu da postoji i demokratski samoupravni društveno-politički mehanizam za razrješavanje protivurječnosti u našem društvu; demokratski mehanizam koji daje mogućnost ne samo za kritiku već i za prijedloge i akciju.

Sve su to autori Deklaracije sasvim zaboravili. Nisu ni pokušali da iskoriste te mogućnosti i uvjete.

Pored već rečenog, moram tu tvrdnju ilustrirati još nekim iskustvima »na nivou federacije«.

Polovinom prošle godine održan je kongres Socijalističkog Saveza RN Jugoslavije. Tada je formirana i komisija za razmatranje stanja i problema u oblasti nacionalnih odnosa, i to zbog aktuelnosti i davanju značenja tom kompleksu našeg društvenog i političkog života. Na kongresu je bio priličan broj kulturnih i javnih radnika iz Hrvatske, među njima i književnika. Delegatima kongresa bilo je slobodno opredjeljivanje u kojoj komisiji žele da rade. Koliko se sjećam u toj komisiji sudjelovali su iz Hrvatske samo drugarica Irena Bijelić i M. Žanko, po ličnom interesu i opredjeljenju. Ni komisiji ni plenumu nitko iz Hrvatske nije podnio svoju kritiku i optužbe koje sada Deklaracija iznosi o pojavi »konceptije jedinstvenog državnog jezika, pri čemu je ta uloga bila namijenjena u praksi srpskom književnom jeziku zbog dominantnog utjecaja administrativnog središta naše državne zajednice...«

Ali su zato drugovi delegati iz Slovenije, Makedonije i s Kosmeta vrlo oštro, ali i odgovorno dali kritiku nedosljednosti na nivou federacije (a neka mi bude dozvoljeno reći da ni ja nisam bio pasivan

promatrač) i prijedloge za njihovo uklanjanje. Oštro, temperamentno, ali i ravnopravno, bratski i dobronamjerno se raspravljalo, i za većinu onog što je pokrenuto nađena su rješenja izražena u zaključcima koji su i na kongresu jednoglasno usvojeni.

Zašto lupati na otvorena vrata?

Da, lako je donijeti rezoluciju – reći će netko, a kako stoji s provođenjem?

Ona se u ovom slučaju i provodi. Npr. javnost je prije nekoliko mjeseci obaviještena da je Predsjedništvo Savezne skupštine razmatralo mjere koje treba poduzeti na nivou federacije radi dosljedne primjene ustavnog načela o ravnopravnosti jezika i u skupštini i u upravi i u sudstvu (simultano prevođenje, objavljivanje svih dokumenata, saobraćanje saveznih ustanova s republikama i autonomnim pokrajinama itd.). Iz vlastitog iskustva to znam, jer sam prisustvovao toj sjednici Predsjedništva Savezne skupštine i među ostalima i sam kritički se osvrnuo na neke bitne odredbe Poslovnika i dao neke prijedloge, koji su bez otpora usvojeni (da sam znao više i predložio bolje, vjerujem da bi i to s istom odgovornošću bilo uzeto u obzir).

Da, ima problema teških i kompliciranih i ako ih ne rješavamo, oni još više truju odnose. Ali rješavajmo ih konstruktivno, dostojanstveno, bez panike, s odgovornom ocjenom stanja bez pretjerivanja, krivog dimenzioniranja, podmetanja, stvaranja krive slike o stanju i odnosu pojedinih društvenih snaga prema otvorenim pitanjima, bez lupanja na otvorena vrata. Kome koristi stvaranje dojma da se vrata moraju silom otvarati. Zar mjere koje su u federaciji poduzete i sada se ostvaruju nisu poduzete i javnost o njima obaviještena i prije i bez ove i ovakve Deklaracije?

Treba drugim jezikom (ne mislim ni srpskim ni hrvatskim ni hrvatskosrpskim, već običnim ljudskim jezikom) razgovarati. Bit će kritike i prijedloga koje će svatko progresivan podržati bez traženja lične slave i demagoškog podizanja zastave borca predvodnika za obranu od ugroženosti, a bit će i prijedloga kojima će se i suprotstaviti, ali u otvorenoj izmjeni mišljenja.

Tako npr. unaprijed izjavljujem pred javnošću da ću se kao zastupnik u Saboru, kad budemo raspravljali o upućenoj nam Deklaraciji, suprotstaviti onim prijedlozima koji imaju tendenciju da se zatvorimo prema drugim bratskim narodima Jugoslavije. Očigledno je da će se socijalističke snage u Jugoslaviji s nekim aspektima nacionalnog pitanja morati da bore još prilično dugo. Uvjeti i izvori iz kojih se rađaju ne mogu se izmijeniti preko noći.

Kao Hrvat i jugoslavenski komunist

Kao Hrvat po nacionalnom porijeklu pripadnosti (ako je već važno da i to istaknem) i kao jugoslavenski komunist rukovodit ću se ovim stavom izvučenim iz naše jugoslavenske marksističke literature i dokumentacije: U tom pogledu još uvijek važi za sve jugoslavenske narode dalekovidno i duboko čovječno uputstvo koje je Lenjin dao komunistima i svim svjesnim borcima za socijalizam. U centru treba, u skladu s tim uputstvom, boriti se prije svega protiv svakojakih tendencija hegemonizma i podrivanja ravnopravnosti i slobodnog nacionalnog razvitka svih naroda Jugoslavije, a u okviru pojedinih naroda težište treba da bude na borbi protiv nacionalizma u svakoj oblasti društvenoga života gdje se on pokušava da afirmira. U centru treba prije svega naglašavati ravnopravnost naroda Jugoslavije i njihovo pravo na slobodan nacionalni razvitak, a u okviru pojedinih naroda treba prije svega njegovati misao socijalističkog internacionalizma i

čovječnosti uopće i tijesnog povezivanja, suradnje i zbližavanja jugoslavenskih naroda napose. U centru treba budno bdjeti nad svim onim ustavnim, političkim i idejnim elementima koji garantiraju svim narodima Jugoslavije ravnopravnost i slobodan razvitak, a u okviru pojedinih naroda treba naglašavati sve ono što ujedinjuje radne ljude i narode cijelog svijeta, a posebno radne ljude i narode Jugoslavije. Samo takvo dosljedno političko i idejno obrazovanje jugoslavenskog radnog čovjeka kod svih naših naroda može osigurati da ostaci nacionalizma i birokratskog hegemonizma ne deformiraju pravilan demokratski i socijalistički razvitak odnosa među narodima Jugoslavije i njihovo pravilno uključivanje u opći međunarodni proces spajanja nacija.

Nije svejedno na koje se snage osloniti

I još nešto, a u skladu s navedenim stavom: u borbi za nezavisnost i ravnopravnost naroda i njegova jezika nije sporedno na koga se, na koje snage oslanjamo u svom vlastitom narodu i izvan njega. Ne zaboravimo da mi hrvatski komunisti i radnička klasa prije rata u borbi za slobodu i ravnopravnost hrvatskog naroda[,] u borbi protiv buržoaskog velikosrpskog ugnjetavanja saveznike nismo tražili ni među frankovcima ni među hrvatskim klerofašistima ni među velikohrvatskom buržoaskom Mačekovom klikom, već samo među demokratskim snagama hrvatskog naroda. A izvan hrvatskog naroda nismo, tražeći saveznike, lavirali kao Maček-Cvetković između zapadnih anglo-francuskih i fašističkih sila, već smo se pod Titovim rukovodstvom orijentirali na zajedničku borbu s radničkom klasom i demokratskim snagama svih naroda Jugoslavije, pa i Srbije. Samo i jedino sve te snage skupa pod rukovodstvom druga Tita i jasnim programom i akcijom KPJ bile su u stanju da riješe nacionalno pitanje i izvojuju nacionalnu slobodu i ravnopravnost i socijalizam.

Potražimo u tim provjerenim snagama saveznike i za otvorena pitanja međunacionalnih odnosa (a nemojmo se zatvarati prema njima i izazivati nepovjerenje).

Potražimo tu saveznike i nemojmo dozvoliti da nam se prilijepe sumnjivi saveznici i da u pomanjkanju naše budnosti, što je slučaj s ovom Deklaracijom, stanu na čelo nekih akcija izazivajući sumnjivu političku diverziju.

Uvjeran sam da takav stav i otvorenost hrvatskog naroda i naše republike prema kulturnim kretanjima u našoj široj zajednici neće ugroziti i osiromašiti našu hrvatsku kulturu i jezik, već obratno. Zatvaranje je znak slabosti, a ne snage jedne kulture.

U to da će se ta otvorenost pozitivno odraziti i na razvoj jezika hrvatskog naroda uvjerila me i nagrađena knjiga druga Jonkea iz koje vadim ove pasuse:

»Maločas spomenuta hrvatska i srpska varijanta književnog jezika činjenična je stvarnost koja donosi sa sobom i neke prednosti i neke nedostatke. Prednosti su svakako u tome što je leksičko i frazeološko blago obadviju varijanta veće nego svake varijante same za se, a nedostaci su u tome što je utvrđivanje književnih jezičnih normi znatno teže kad postoje dvije varijante nego kad postoji samo jedna varijanta književnog jezika...

...Književni se jezik ne obogaćuje samo iz štokavskih narodnih izvora i iz djelatnosti književnika i pisaca uopće, nego i iz naših dijalekata i iz stranih jezika...

...Kada dakle i dijalekti djeluju na književni jezik, sasvim je jasno da će i obje varijante književnog jezika djelovati jedna na drugu. Čitaoci čitaju i jedne i druge tekstove, slušaoci radiostanica slušaju ih naizmjenično, a i lični dodiri djeluju također snažno. U zapadnoj varijanti pojavljuju se mnoge riječi istočne varijante i obrnuto, pa su se neke od njih nametnule umjesto prijašnjih.«

Nacionalno pitanje nije kabinetsko pitanje

Na kraju, poštovani druže uredniče, jedno nužno objašnjenje. U svom pismu više puta spominjem potpisnike Deklaracije. Dakle, ne ličnosti, već ustanove i organizacije, jer su one potpisale Deklaraciju. To moram naglasiti zato što poznajem, imam i dosta dobrih prijatelja u ustanovama i organizacijama, koje su potpisale Deklaraciju. Ne znam da li su svi i lično potpisivali i siguran sam da mnogi od njih ili nisu potpisivali ili nisu posvetili punu pažnju konsekvencijama i reperkusijama koje može da izazove OVAKAV NAČIN borbe i akcije za ravnopravnost i razrješavanje aktuelnih i akutnih međunacionalnih odnosa i nacionalnih problema. U to sam uvjeren jer sam s jednim dijelom njih u krilu naše Partije stjecao zajednički političko iskustvo pa i gledanja i na ovo za naše narode važno i sudbonosno pitanje. Siguran sam da su bez ovog mog pisma kod prvog reagiranja javnosti osjetili potrebu ograđivanja ili korigiranja od ovakvih metoda ne napuštajući naravno svoj interes i napore da, ali na komunistički, konstruktivan, ljudski način[,] dadu svoj doprinos rješavanju akutnih problema. Ovim objašnjenjem ne želim, jer to bi bio oportunistički, da kažem da među jednim dijelom učesnika u ovom poslu nije bilo i svjesnog buržoaskog nacionalističkog i šovinističkog iskorištavanja akutnih neriješenih problema.

Upotrebio sam, možda, oštre i teške riječi »politička demonstracija« i »zavaravanje naše javnosti« o stvarnom stanju. Objektivno je tako bez obzira na namjere autora i potpisnika. Pišem o onome što je i kako napisano, a ne o subjektivnoj kategoriji dobronamjernosti. Jer kao što je netko rekao, i put u pakao popločen je dobrim namjerama, pa ipak...

Poznata je ona o čarobnjaku učeniku koji je od svog učitelja čarobnjaka uzeo magičnu formulu da izazove poplavu i kad je voda počela

da raste i prijeti katastrofom, nije znao, jer nije naučio formulu, da zaustavi vodenu stihiju koju je nesmotreno izazvao.

Da završim – tražeći oprostenje od vas i cijenjenih čitalaca »Vjesnika« – s onim čime sam započeo i što je bio razlog ovog mog pisma:

Nacionalno pitanje nije akademsko, kabinetsko pitanje. Uz nacionalno pitanje vezani su porazi i najveći trijumf radničke klase i komunista Jugoslavije. Uz nacionalno pitanje vezani su krv i suze milijuna mrtvih i živih, uz Titov program i parolu bratstva i jedinstva vezana je najslavnija zajednička epopeja svih naroda i narodnosti Jugoslavije, vezana je zajednička svijetla budućnost svih naroda Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. I zato se prema tom pitanju moramo odnositi s punom odgovornosti.